

ELSA LÜDER

"DACOROMANIA" ÎN EXIL

Reformele administrative-politice din România de după 1948 s-au arătat, și în domeniul filologiei, nespuse de tăioase. Catedre renumite au fost desființate, savanți concediați sau chiar arestați. Noile publicații guvernate de Academia Română transformată sunt reprezentative mai ales în ceea ce privește alinierea ideologică.

În cazul monumentalei "Dacoromania", prigoana a fost deosebită. Pedepsa s-a aplicat cu intenție: se urmărea destrămarea unei opere care, legată un sfert de secol de numele lui Sextil Pușcariu, a întrupat toate idealurile intelectualității transilvănene, fiind, în același timp, o tribună a libertății și a conștiinței naționale. Mai mult ca în alte părți, absența revistei s-a resimțit până în păturile culturale cele mai depărtate. Al. Rosetti povestește cum el, împreună cu alți academicieni, a încercat să-l convingă pe Emil Petrovici să refacă "Dacoromania", dar acesta s-a ferit, motivând că revista a fost poprită la cererea rușilor.

Cu ocazia unei vizite în 1969 la București, Paul Miron a discutat într-un cerc de lingviști despre importanța "Dacoromaniei" și cât de necesară ar fi, din punct de vedere simbolic și practic, reparația ei. Fiindcă nimeni din cei prezenți acolo n-a îndrăznit să se angajeze la o asemenea lucrare, și-a luat el sarcina editării. Strategia prevedea anumite condiții: *a.* să nu se accepte nici un fel de cenzură; *b.* să poată fi citită în țară fără risc, de oricine; *c.* să colaboreze autori din România și din străinătate; *d.* să apară într-o editură de rang mondial. Realizarea ultimului punct a întâmpinat dificultăți. Era îndeosebi nefastă experiența cu partenerii români; firmele interesate se plâneau de lipsa de promptitudine, ca și de continuitatea incertă. Dar au mai fost și alte greutăți.

Directorul editurii Rombach, care avea legături îndoelnice cu președintele României, s-a oferit să preia el publicarea gratis, dacă inițiatorii au o dovadă scrisă din partea organelor de securitate de la București că acestea agreează apariția – fapt care a stârnit un scandal nemaipomenit și a dus la ruperea relațiilor dintre redactorii lezați în onoarea lor și negustor. Din partea unor asociații bisericești și naționale de prin vecini, s-au făcut presiuni asupra Editurii Karl Alber, cu care se ajunsese la un acord, să nu accepte o înțelegere de

DACOROMANIA serie nouă, I, 1994-1995, Cluj-Napoca, p. 21-27

colaborare. Prietenii de la Karl Alber au respins asemenea încercări, dar, preocupați de calitatea tiparului, doreau ca "Dacoromania" să fie imprimată în Apus. Lucrul acesta ar fi cerut o investiție prea mare pentru noi. Dilema era cu atât mai acută, cu cât ne dădeam seama că într-o imprimărie din România nu se putea tipări nimic fără controlul comisarului politic.

În cele din urmă, am apelat la ajutorul patriarhului Justinian care, înțelegând demersul nostru, a aprobat ca revista să fie tipărită în atelierele Institutului Biblic din București. La întrebarea cum o vom plăti, în valută sau în lei, patriarhul a dispus: "Să fie plătită în bani de-ai noștri, că de aceștia avem și noi".

Totuși, o pavază față de autorități a fost necesară. Pe rând, au îndeplinit acest rol Vladimir Iliescu, Cicerone Poghiric și Gheorghe Ceaușescu.

În anul 1973 apărea primul volum din "Dacoromania – Jahrbuch für östliche Latinität". În *Vorwort*, editorul lega acest nou început de numele lui Sextil Pușcariu, a cărui "tăcere" nu i-a atins opera, devenită un bun comun în istoria culturii europene. Evocând poziția orașului gazdă Freiburg, loc simbolic, la izvoarele celor trei fluvii, Dunărea, Rinul și Ronul, se sublinia faptul că în acest spațiu "se află coordonatele primare ale spiritualității continentului nostru – Roma și Hellas –, furtuna migrațiilor peste constanța autohtonilor, civilizații maritime și continentale, și, de asemenea, acea creștinătate arhaică dorită astăzi pretutindeni".

Numărul unu (1973) cuprindea o serie de studii în legătură cu formarea limbii române după Edictul lui Aurelian. Cuprinsul era împărțit în patru secțiuni: istorie, arheologie, limbă și etnologie. Colaborau savanți din mai multe țări, specialiști în problemele României orientale: Vl. Iliescu, A. Bodor, R. Vulpe, E. K. Chrysos, T. Zawadski, Em. Popescu, I. Donat, Șt. Ștefănescu, Ș. Papacostea, A. Armbruster, K. Horedt, D. Tudor, M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Rosetti, P. Miron, I. I. Russu, C. Poghiric, S. Stati, A. Avram, M. Caragiu-Marioțeanu, G. Schramm, I. Ronca, M. Pop, D. Pop. Chiar numai din această trecere în revistă a autorilor, constatăm că la discuțiile colocviului cu acest subiect, de unde provin studiile publicate, au fost reprezentate diferite școli și curente. Opiniile, exprimate în spiritul unui adevărat for al libertății, au continuat ani de zile de pe poziții întărite. Savantul german Gottfried Schramm, de pildă, fascinat de problemele sud-estului european, a perseverat, pe baza tezelor susținute acolo, să-și clădească opera unei vieți, după cum înțelegem din ultima sa carte *Ein Damm bricht. Die römische Donaugrenze und die Invasionen des 5.–7. Jahrhunderts im Lichte von Namen und Wörtern* (München, 1997).

Imprimat cu o sumedenie de greșeli de tipar, primul volum rămâne, totuși, un model pentru aprecierea nivelului științific din România, într-un moment propice evaluărilor. Continuitate, originalitate, romanitate – acestea erau punctele principale ale cercetării.

Cu toate că redacția cerea de la colaboratorii din România opinii proprii, independente, un observator atent va înregistra un interesant fenomen de substituire involuntară. În tot decursul anilor în care "Dacoromania" a stat "printre străini", mai cu seamă în lucrările istorice, apare, sub zodia noii ideologii, acea împreunare nesănătoasă între naționalism și comunism. Slavii, care în epoca stalinistă ocupau tot complexul istoriei antice, sunt înlocuiți acum de "strămoșii daci", răspândiți pe tot teritoriul României actuale; influența bizantină slăbește, triburile germanice sunt excluse din această viziune doctrinară. De aceea numai întoarcerea la Pușcariu poate așeza rânduiala firească a faptelor de limbă și istorie. Preponderența anumitor teme e legitimată de noua situație: "Dacoromania" se adresează în primul rând unor cititori străini, care nu posedă în detaliu datele participării geto-dacice și, respectiv, române la atâtea evenimente din trecut. Pe lângă aportul filologilor și al istoricilor, trebuie notat efortul etnografilor de a se alătura cu argumente științifice savanților calificați să descifreze acea "enigmă" și acel "miracol" despre care ne-a vorbit G. I. Brătianu.

Apariția "Dacoromaniei" a fost recepționată la București, spre surprinderea noastră, cu un interes distant. Primele recenzii (Al. Dușu, în "Tribuna României", nr. 2/10, 1973; Zoe Dumitrescu-Bușulenga, în "Contemporanul", nr. 25/1973; Nicolae Gudea, în "Tribuna", nr. 17/44/1973; Pompiliu Marcea, în "Săptămâna", nr. 137/1973), chiar dacă unele veneau de la critici apropiați puterii, seamănă între ele și conchid, ca de exemplu cea semnată de Al. Graur: "Am pomenit numai o parte din studiile cuprinse în volum, dar cred că atâta e destul ca să se vadă cât de binevenită este apariția lui și ce speranțe putem să ne punem în cele care îi vor urma" ("România literară" din 10 mai 1973).

Pentru a facilita publicarea unor articole ale cercetătorilor români terorizați de cenzură, am convenit să grupăm într-un număr materialele provenite în formă de comunicări de la colocviile științifice româno-germane, organizate de Societatea "Mihai Eminescu" din Freiburg. Astfel, în numărul doi (1974) găsim chintesența unor manifestări culturale de mare anvergură închinată lui Dimitrie Cantemir. Putem pretinde că nicăieri în afara granițelor României, în anul jubiliar (după datele nașterii și morții sale: 1673–1723), umanistul moldovean nu a cunoscut o mai profundă sărbătorire academică. Aici, înalți comiși ai regimului se interesează de activitatea revistei și participă la dezbaterile colocviale. Acest fapt a permis și unor tineri cercetători, ferii de "umbra" celor dintâi, atât să se afirme la colocviu, cât și să ducă la îmbogățirea "Dacoromaniei"; avem, pe de o parte, pe Mihnea Gheorghiu, Mircea Malița, Ștefan Ștefănescu, Vintilă Mihăilescu, iar pe de alta, pe Mircea Angheliescu, Alexandru Zub, Veniamin Ciobanu, Dragoș Moldovanu, Mihai Moraru, Gheorghie Ion Constantin, Gemil Tahsin, Vasile Cristian, Adrian Pârvulescu,

dintre care unii au ajuns personalități importante în domeniul lor de studii. Pe lângă participanții străini, ca Max Demeter Peyfuss, Ekkehard Völkl, Amita Bhoose, colaborează și Alexandru Dușu, Petre Horhoianu, Victor Iliescu, Adolf Armbruster, Nicolae Gostar, Nicolae Stoicescu, Edgar Papu, Cicerone Pghirc, Stela Toma, Viorel Cosma, Viorica Dinescu. Un eveniment important îl constituie prezența la colocviu, în Apus, și în revistă a savantului Petre Caraman, ostracizat după război de comuniști. Contribuția sa este un studiu despre D. Cantemir ca etnograf, poziție care ne deschide într-o imagine vastă lumea Orientului apropiat.

Numărul trei (1975–1976) a fost închinat profesorului Ștefan Teodorescu de la Universitatea din Heidelberg, umanist foarte apreciat în cercurile intelectuale germane de elită:

*"Septuagesimum annum aetatis iam agenti,
Homini eruditissimo et luminibus bonarum, artium praedito,
Sapientiae filio qui per totam suam vitam in modo rogi arsit
Exagitatus de quaestionibus, fine et sorte sui populi daco-romana origine
Cui sempre fortunam meliorem in mundo optavit,
Hunc numerum dedicamus".*

Aduc omagiul lor savanți români și străini, după cum urmează: Sabine Rieckhoff-Pauli, Cristian Wentzlaff-Eggebrecht, Klaus-Henning Schroeder, Horst Fassel, Ivan Petkanov, Jacques Goudet, Jean-Claude Bouvier, Momcilo D. Savić, Peter Wunderli, Nedret Mamut, Eugenio Coseriu, Stelian Brezeanu, Victor Spinei, Șerban Rădulescu-Zoner, Alexandru Zub, Dumitru Protase, Iliana Grigorovici, Mihai Zamfir, Paul Lăzărescu, Dumitru Pop, Gabriela Mocanu–Carmen Oehler.

Deși "Dacoromania" n-a intrat în rețeaua principală de difuzare a cărții, ea s-a vândut la București și în provincie, fără acoperirea cheltuielilor curente. Am avut înțelegerea consilierului patriarhal de resort, care ne-a creditat și, uneori, ne-a scutit de multe obligații, bineînțeles în schimbul unor materiale și mașini de imprimare, dorite toate din străinătate. Moartea patriarhului Justinian (1977), sub al cărui acoperământ căpătasem îndrăzneala necesară și o oarecare rutină, ne-a înfundat într-o criză gravă. Urmașul, Justin Moisescu, nu agreea multe din deciziile predecesorului său. Discuții furtunoase n-au produs soluția salvatoare. Ea a fost găsită de părintele Sabin Verzan, care a tipărit volumul patru fără aprobările cerute de Biroul Patriarhal și, desigur, de Departamentul Cultelor. Cu pricepere crescută din experiența sa de decenii în administrația patriarhală, a reușit să facă să se creadă că fiecare din cele două instituții are sprijinul și aprobarea celeilalte. Odată *fait accompli*, lucrurile au intrat în vechiul făgaș.

Dintre contribuțiile la volumul patru (1977–1978), le subliniem pe cea a academicianului polonez Maryan Malowist, despre situația Principatelor Române în secolul al XV-lea, și pe cea a profesorului polonez Andreas Hillgruber, despre Congresul de la Berlin (1878) și independența României. Ceilalți autori sunt Alexandru Zub, Ion Glodariu, Silvia Baraschi, Victor Spinei, Răzvan Theodorescu, Tudor Mateescu, Cornelia Bodea, Radu Constantin Miron, Vasile Cristian, A. Filimon, Vasile Arvinte, Ștefan Sienert, Mihai Vornicu, Petre Caraman, Nicolae Constantinescu și Carmen Laura Dumitrescu.

Participarea și interesul străinătății pentru fenomenul românesc a născut în sânul redacției ideea de a publica, în "Biblioteca Dacoromania", o serie de volume ale celor mai reprezentativi specialiști în materie, care să omologheze în edificiul european realizările românești în cultură și civilizație. Ne-am adresat unor intelectuali din țară și din afară, care au acceptat și au promis să predea manuscrisele la termenul convenit. Din această serie a apărut o singură carte: Elsa Lüder, *Probleme der sprachlichen Gradation*. Îngrădiți de rigoarea regimului din țară, nimeni n-a trimis vreun manuscris.

Volumul cinci (1979–1980) este dedicat lui Eugenio Coseriu. Cităm din introducere: "Despre opera lui Coseriu s-au scris sute de lucrări, despre viața lui nu o să se scrie niciodată tot. Dar privit din acest capăt de lume, unde a văzut lumina zilei, drumul învățatului îndeamnă la tot felul de întrebări și urnește pârghiile feluritelor înțelepciuni și eresuri în care ne-am zidit". Lista participanților la acest omagiu internațional este impozantă: Jens Lüdtke, Manfred Ringmacher, Silvio Elia, Lauri Säppänen, Olga Akhmanova, Velta Zadornova, Constantino Minàs, Dieter Fehling, Andrei Avram, Vasile Arvinte, Constantin Frâncu, Dragoș Moldovanu, Lisa Block de Behar, Elsa Lüder, Răzvan Theodorescu, Alexandru Zub, Cătălina Velculescu, Octavian Șchiau, Alexandru Călinescu, Viorica Ionescu-Nișcov, Sergiu Al-George, Zaharia Sângeorzan.

Volumul șase (1981–1982) are două părți: materialele colocviului Volkserzählung, Sage und Märchen, ținut la București, cu studii de Heinz Rölleke, Constantin Ciopraga, Hanni Markel, Jens Tismar, Walter Scherg, Viorica Nișcov, Mihai Moraru, Mihai Pop., Eugen Todoran, Sabina Ispas și Claus Stephani, și, în partea a doua, studii de Alexandru Avram, Octavian Bounegru, Zevin Rusu, Antal Lukács, Roland Z'Rotz, Adrian Stănescu, Ivan Petkanov, Marek Gawelko, Mihai Moraru, Michael von Albrecht, Georg Kremnitz, Helga Fessler, Corina Popescu, Artur Landt.

Volumul șapte (1988) conține studii în legătură cu *Biblia* (1688) de la București. Inițiativa este motivată astfel: "Das Werk als tiefgründiges Symbol verlieh der Sprache die Würde der biblischen Botschaft und besiegelte innerhalb der östlichen Welt die Existenz einer autentischen und starken Orthodoxie

rumänischer Prägung. Bukarest wurde zu einer festen Burg der rechtgläubigen Christenheit, und dadurch eine Brücke oekumenischer Wirklichkeit. [...] Die Verwirklichung der Bibel von 1688 durch Laien und Kleriker ist ein Modellfall für *symphonia* von 'Glaube' und 'Kultur' und 'Volk', wie alles, was in diesem Raum von bleibendem Werk geschaffen wurde. Unter diesem Zeichen will auch dieses Heft stehen, mit dem Versuch, alle Schichten eines sprachlich-literarischen und christlich-spirituellen kollektiven Gedächtnisses aufzuspüren, die in der Bukarester Bibel begründet sind und zur Identitätsbestimmung der Rumänität beitragen".

Sunt incluse contribuții de Al. Rosetti, Dumitru Stăniloae, Antonie Plămădeală, Anca Manolache, Ion Bria, Radu Constantin Miron, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Alexandru Zub, Sabin Verzan, Eustochia Ciucanu, Jan de Waard, Stela Toma, Mihai Moraru, Andreea Vlădescu-Lupu, Eugen Munteanu, Alexandru Andriescu, Coman Lupu, Elsa Lüder, Ovid S. Crohmălniceanu, Paul Miron, Mircea Roşian, Lajos Demeny, Vasile Arvinte, Wilhelm Nyssen, Vasile Drăguţ, Dragoş Morărescu, Nifon Ploieşteanul, Ştefan Augustin Doinaş. De remarcat este faptul că, în recenziile, altcum favorabile, din acest timp, numele poetului dizident Şt. Aug. Doinaş era şters.

Volumul opt (1991) încheie seria din exil a "Dacoromaniei": "Din cei douăzeci de ani de când noua "Dacoromania" a suplinit lucrarea celor ce nu s-au oferit sau n-au putut să iasă în lume sub semnul unui nobil blazon, nu am realizat nici un anuar închinat lui Eminescu. La prăznuirile prin care am trecut în acest răstimp, nu ne-am încumetat să cerem colaborări, din grija de a nu participa, în buluc socialist, la opera de mânăjire a celui ce reprezintă sufletul românesc. [...] Efortul prezentat aici, incursiunea noastră în tabăra iscusiiilor eminescologi, ne umple de mândrie, fiindcă ne dă sentimentul unei datorii împlinite". Prezintă studii Sergiu Al George, Paul Miron, Adrian Popescu, Mihai Gherman, Ioana Em. Petrescu, Valeriu B. Anania, Roxana Sorescu, Song-Ki Kim, Elsa Lüder, Eugen Munteanu, Rosa Del Conte, Zevin Rusu, Mihai Moraru, Corina Popescu, Gheorghe Ceauşescu, Constantin Galeriu, Casian Crăciun, Gheorghe Cunescu, Marin Bucur, Petru Cimpoi, Nicolae Steinhardt, Ştefan Teodorescu, Petru Creţia, Mircea Eliade, Vasile Băncilă, L. Galdi, Andrei Pleşu, Alexandru Zub.

S-a început tehnoredactarea unui nou volum, al nouălea, închinat mitropolitului Dosoftei.

Considerând că şi-au împlinit misiunea, redactorii temporari de la Freiburg predau revista celor în drept, de la Cluj:

DACOROMANIA

6 iunie 1993

Domniei Sale
 Domnului Rector
 Prof. Dr. Andrei Marga
 Universitatea Cluj

Domniei Sale
 Domnului Director
 Dr. Eugen Beltechi
 Institutul de Lingvistică Cluj

Magnificență! Domnule Director!

Una din realizările temeinice ale Clujului universitar dintre cele două războaie mondiale a fost revista "Dacoromania", condusă de Sextil Pușcariu.

Prin aceasta, filologia românească a fost omologată în forul internațional; zeci de lucrări, care nu și-au pierdut ponderea științifică până azi, au văzut lumina tiparului aici.

"Dacoromania" a fost interzisă în 1948 – după cum povestea Al. Rosetti – la dorința expresă a Moscovei. De aceea, ni s-a spus că Emil Petrovici n-a mai îndrăznit să o reediteze, deși a fost îndemnat deseori de multă lume.

Începând din 1972, în cadrul seminarului de romanistică din Freiburg, ne-am străduit să-i asigurăm apariția. Suplineam, pe cât ne-au ținut puterile, Clujul adevărat; duceam cu fidelitate ștafeta care nu putea fi abandonată. Țineam ca "Dacoromania" să rămână o candelă mereu aprinsă, protest, speranță și îndemn. Astfel, au apărut până acum 8 volume, într-o editură științifică serioasă, apreciată în Europa și peste Ocean.

Prăbușirea comunismului, pecetluită în 1989, a schimbat și noima slujirii noastre. E timpul ca "Dacoromania" să se întoarcă acasă, de unde a fost surghiunită. O redăm Clujului să și-o gospodărească în tradiția marelui Pușcariu; reinviată acum, o redăm cetății dv. universitare, fără a ascunde mândria noastră că o bucată de vreme v-am ținut locul.

Cu deosebită considerație,

Editor
 Paul Miron

Redactor
 Elsa Lüder

Albert-Ludwigs Universität
 Romanisches Seminar
 Freiburg i. Br., Europaplatz
 Germania